

Юлія РАШЕД

викладач кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Розвиток української державності у ХХІ столітті відбувається в умовах комплексних трансформаційних процесів, серед яких ключовими є повоєнне відновлення, євроінтеграційна реформа, цифрова модернізація та безпекові виклики, спричинені збройною агресією. Права людини в такій парадигмі постають не лише результатом правозастосування, а передумовою легітимності самого процесу державотворення. Конституція України закріплює людиноцентричну модель держави, визначаючи людину, її життя та гідність найвищою соціальною цінністю (ст.3) [1].

Сучасна юридична доктрина виходить з того, що державність демократичного типу вимірюється не інституційною складністю управління, а реальним станом забезпечення прав людини, балансом між владними повноваженнями та свободою особи [4, с. 45]. Саме тому права людини є структурним елементом складу державотворення, а не його похідним результатом. У цьому контексті П. Рабінович підкреслює, що індекс демократичності держави визначається не кількістю правових норм, а рівнем їх реалізованості та захищеності [4, с. 47].

Міжнародно-правовий компонент становлення державності є визначальним. Загальна декларація прав людини формує універсальну аксіологічну основу прав людини, проголошуючи природність, рівність і невідчужуваність прав (ст. 1) [2]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод встановлює для держав позитивні та негативні зобов'язання, які мають виконуватися не формально, а з утіленням у національні механізми доступного та ефективного захисту (ст. 6, 13) [3].

Вагомим інструментом державотворення у сфері забезпечення прав людини є принцип верховенства права. С. Шевчук наголошує, що дієвість верховенства права має вимірюватися не декларативністю норми, а якістю судового контролю, незалежністю правосуддя та здатністю судової системи ефективно обмежувати свавілля держави [5, с.110-112].

Особливої актуальності проблематика прав людини набуває в умовах дії воєнного стану. Згідно зі ст.15 Конвенції держава може відступати від окремих зобов'язань лише за умов законності, пропорційності, офіційного оголошення

та тимчасовості, при цьому перелік невідступних прав є вичерпним (зокрема: право на життя, заборона катувань, рабства, принцип *nullum crimen sine lege*) [3]. Українська практика правового регулювання періоду воєнного стану підтверджує, що межі обмежень прав людини мають відповідати міжнародним стандартам, інакше держава ризикує порушити принцип верховенства права, втратити суспільну довіру та міжнародну легітимність [5, с. 115-116].

Значний вплив на трансформацію державності України чинить євроінтеграційний вектор. Виконання критеріїв членства в ЄС передбачає системні зміни в інституційному механізмі, зокрема: зміцнення незалежності суду, посилення антикорупційних інституцій, забезпечення громадського контролю за діяльністю органів влади, цифровізацію публічних послуг та розвиток е-демократії, імплементацію стандартів ЄС у правоохоронний сегмент [5, с. 118-120].

Євроінтеграція змінює парадигму управління: суб'єктом державної політики стає людина, а держава переходить до сервісно-орієнтованої моделі, де головним критерієм ефективності є якість реалізації прав і свобод [4, с. 50-52].

Важливим компонентом сучасного державотворення є громадянське суспільство. В умовах війни саме правозахисні організації взяли на себе функції документування воєнних злочинів, юридичної підтримки постраждалих, фіксації порушень прав людини та адвокації на міжнародному рівні. Такий розподіл функцій між державними і недержавними акторами створює модель партнерського державотворення, де громадянське суспільство виконує роль співрегулятора демократичних процесів [6, с. 30-31].

Аналіз стану забезпечення прав людини в контексті державотворення дозволяє виділити низку проблем. 1. Декларативність окремих юридичних гарантій, відсутність інструментів їх реалізації. 2. Нерівний доступ до правосуддя, що посилюється під час воєнного стану. 3. Незавершеність інституційних реформ сектору безпеки і правоохоронних органів. 4. Недостатній розвиток компенсаторних механізмів для постраждалих від війни. 5. Недостатній рівень правової культури та правової обізнаності населення.

З огляду на викладене, державотворення може вважатися демократично легітимним лише за умов, коли: держава не лише декларує, а практично гарантує права людини, обмеження прав є правомірними, пропорційними та тимчасовими [3], судова система є реальним, а не номінальним гарантом справедливості [5, с. 110-112], суспільство має вплив на формування державної політики [6, с. 30-31].

Підсумовуючи, слід зазначити: 1. Права людини – критерій конституційної зрілості держави [4, с. 45-47]. 2. Воєнні обмеження прав допустимі лише за стандартами ЄКПЛ [3]. 3. Євроінтеграція є каталізатором посилення правозахисної функції держави [5, с. 118-120]. 4. Громадянське суспільство виконує співтворчу роль у державотворенні [6, с. 30-31]. 5. Модель держави має еволюціонувати від адміністративно-контролюючої до сервісно-правозахисної.

Список використаних джерел

1. Конституція України: чинна редакція станом на 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Загальна декларація прав людини (1948), чинна редакція. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950), чинна редакція. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Рабінович П. Права людини в конституційному праві України. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 178 с.
5. Шевчук С. Права людини та конституційна юриспруденція: практика ЄСПЛ. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 344 с.
6. Оніщенко Н. Трансформація правової системи в умовах сучасних викликів. Харків : Право, 2019. 162 с.

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

Олександра КОВЕРЗАЙ

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ: ЛЕГАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ДОКТРИНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Поняття цивільно-правового зобов'язання визначено на законодавчому рівні у ст. 509 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України. Зокрема, у цій статті на рівні норми-дефініції вказано – «зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [1].

Поряд із загальним визначенням поняття цивільно-правового зобов'язання та його ознак, властивих для усіх зобов'язань цивільно-правового характеру, в науковій та навчальній літературі